

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 január Esszé

Ungvári Tamás: Zsiga, rólad rosszakat jelentenek! – Gömbös, Móricz és a mai nemzeti giccs

A szereplők kicsinysége, esetleges selejtessége nem változtat az ügyek súlyán és nagyságán. Valójában felfoghatatlan, hogy Gellért Endre, Major Tamás és Marton Endre után miért gondolhatta minden ügyek mikromenedzsere, Aczél György, hogy a pártközpontból ejtőernyőzött Sziládi János legyen a Nemzeti Színház igazgatója? És miért Goda Gábor vagy Lenkei Lajos újságíró a Vígszínházé?

Henry Kissinger az egyetemi kinevezésekről mondta, hogy soha annyi vért, mint ott, ilyen kicsiny tétért nem ontottak. Végtére Kerényi Imre is igazgató lehetett a Kádár-rendszer végén, ahogy elébb Szolnokon is. Az életrajzát persze átigazította, ez az igazgatóság – miképpen a *Demokratának* nyilatkozta – csak úgy jött feléje, nem tett érte semmit. Egyszer csak felhívták, jöjjön direktornak, maga Aczél üzent.

De hát ez nem így működött. Kerényi az ő szerény és megbízható tehetségével Ádám Ottó-növendék és pártfogolt volt. Színházi dolgokban Ádám Ottó szava messze hallatszott. Egészen Aczélig, Szolnokig.

Aztán ott álltunk Ádám Ottó sírjánál, tanítványok és barátok és külön, a gyásznéptől távol, Kerényi Imre a zsidó temetőben, túl az MDF-képviselő-jelöltségen, túl a volt kommunistákat és a liberálisokat összebékítő Charta-tüntetés szónoklatán.

Ádám Ottó tévedése – Kerényi Imre? Nem tévedett. Simulékony, alakváltó embert keresett valamennyi évszakra, a fiút, akit beléptet a pártba, a mostani miniszterelnöki megbízott szerint azzal a trükkel, ha minden fiatalember belép, akkor ők választhatják a saját párttitkárukat. Csak a törtető alkalmasak minden helyzetre, a makacs önérvényesítők, a paroxizmusig önhittek, a kétely nélküli kiválasztottak. Kerényi, az árvízi hajós, könnyen a centrális erőter kulturális politikájának jelképévé válhat.

Van-e összefüggő, értékelhető, külön és tudatos kulturális politikája a centrális erőternek? Vajon nem csupa rögtönzés, alkalmi döntések sorozatától áll ez? Véleményem szerint munkál itt annyi tektonikus feszültség, hogy a következetlenségek ellenére bátran állítható: a centrális erőter megteremtette a kulturális hatalmi közbeszéd egységes nyelvét.

Az erőter grammatikáját az újonnan dalmahodó hazaffyság és magyarságtudat formázta. A diktatúrák emlékétől fázó műiszony, az utcai névtáblák cseréje, a felturbózott tömjénszag. Az új emlékműszobrászat, mely eltávolítja Károlyit és helyet csinál Prohászkanak.

Fülep Lajos hajdan azt magyarázta, hogy a nemzeti fogalmának nem a nemzetközi az ellentéte,

hanem az álnemzeti, mely tulajdonképpen nemzetietlen, sőt nemzetellenes. Ilyen a gyilkos giccs, festészetben, szobrászatban. (Fülep Lajos: „Nemzeti öncélúság”, *Válasz*, 1943. május 1.)

Ennek a nemzetellenes nemzeties giccsnek külön miniszteri megbízottja Kerényi Imre. Az erőtér képi világát, esztétikai nyelvét pedig azok a festmények alakították ki, melyeket Kerényi az Új Alaptörvény illusztrációjaként rendelt meg. Célja: a történelem átírásának volapükje, a hősi dagály, a vereséget győzelemmé átíró epikus semmitmondás, röviden, a giccs. Persze specifikus giccs, a magyar álom, a kitüntetettség, tragikus sors, megváltó erő elegye. „A giccs virulásához nem kell más, mint egy érzéskör, amelyet nagy múlt glóriája vesz körül s egy embercsoport, amely ezt az érzéskört reménytelen csodálattal bálványozza” – írta a nagy kritikus, Komlós Aladár a *Nyugat* 1931. évfolyamában.

Az „érezkör”, a sohasem létezett múlt, a legtehetségesebb kis népé, a világnemzetté. A nép kereszténységén ezer esztendő múltán is átüt a szittyia magyar. A millennium idején idézte fel Beöthy Zsolt „Kis magyar irodalomtörténete” a „volgai lovas” képét mint a magyarság jelképét. „AZ ŐSIDŐK HOMÁLYÁBÓL egy lovasember alakja bontakozik ki szemeink előtt, amint a Volga melléki pusztán nyugodtan áll és figyel... Nyugodt; nem fél és nem képzelődik... a messze pusztai képeken és erős világításban edzett szeme mindent világosan lát, amit emberi szem egy pontról láthat... A többiekért vigyáz és el van szánva mindenre... Várja a jövőt és érzi, tudja, hogy a közös ügynek az ő erejére is szüksége lesz. Lelke ennek az erőnek érzetével s a fajtájához való ragaszkodással van tele.”

A millennium ilyen és hasonló nemzettudatát honosította a Kerényi-féle giccsparádé, az Alaptörvény illusztrációkkal és a kis asztallal az önkormányzati irodákban. A törekvésben az bujkál, amit a főminiszterek és beosztottjaik úgy fogalmaztak meg, hogy a nemzeti érzést kell erősíteni. S ebből a homályból Benczúr Gyula és Zala György hősileg üres festésze és szobrászata dereng.

A folyamatot Fekete György egykori belsőépítész váratlan helyzetbe hozása és a Magyar Művészeti Akadémiának mint kulturális tanácsadó és pénzosztó testületnek a centrális erőter középpontja helyezése dekódolta. Például azzal, amit a nemzeti érzésről, mint akadémiai belépési feltételről az elnök mondott.

Fekete eszmevilága – ha ez a szó nem túlzás a dadogó erőszakra – ugyancsak a millenniumi dagályban gyökeredzik. Egy kassai kis zsidólányból, ismerteti az esetet Rákosi Jenő 1896-ban, nagy német színésznő lett, amikor elhagyta a hazáját. Pesti vendégszereplésekor a magyar sajtó a földön hevert előtte. De hát ez a nő csak külföldről nézve magyar. „Ha megnyerte a nagy világ tapsát és pénzét, hát – érje is be vele, s ne vágyják a hazaira, melyet megvetett, mert kevesellte. Itthon az önérzeteseeknek és híveknek csak botrányokozására van szereplése. Ami tapsot és pénzt itt kap, az egy demoralizált nemzeti közérzet gyászos forrásaiból ered” – írta a nagy hatalmú Rákosi Jenő, a harmincmillió magyar megálmodója a 19. században.

A külföldön hírre vergődött magyar más értékrendben szerepel, mint a honában visszahúzó. Van egy bő pénzzel kistafirozott Akadémia, amelyik alapelveiben, Rákosi Jenő mintájára, a „nemzeti”-nek sajátos értelmezést ad. Szellemében ez nem haladja meg a századforduló hanyatló, népnemzeti iskoláját, Szabolcska Mihály vagy Vargha Gyula színvonalát.

Az Akadémia – melyet egyre- másra hagynak el tagjai – valójában a felveendő tagok magyarságteljesítményét méri. Ezt a szót Csurka népszerűsítette. Az elv érdemként ismeri el a magyarságot, ha ez a magyarság elég tiszta, elég mély. S megállapítja – mint Fekete György éppen Konrád Györgyről szólva –, hogy vannak, akiket csak külföldről néznek magyarnak.

Erről a magatartásról az akkor már beteg Babits Mihály felháborodottan írt. A kedélyeket – mondta Babits 1939 szeptemberében, a világháború kitörésének óráiban – nem az izgatja, mi a magyar, hanem az, ki a magyar. „Vagy még pontosabban: ki az, aki nem magyar a magyarok közül – lehetőleg személy szerint és névvel megjelölve. Ez több mint érdekes, ez fölényt és hatalmat ad. Támadó módjára vetjük föl, göggel és biztonsággal. Magunkat persze *a priori* magyarnak ítéljük. Mindenki más kétes, és ki van szolgáltatva bírói önkényünknek... Így mindig találhatunk alapot, hogy megvonjuk legalább a szellemi polgárjogot azoktól, akiket nem szeretünk, vagy akik minket nem szeretnek.” (Babits Mihály: *Könyvről könyvre*, szerk. Belia György, Budapest, 1973, 300.)

A Magyar Művészeti Akadémia a diszkrimináció emígy leírt és történelmileg ismert nemtelen módszerén alapszik. Hogy mindez ne derüljön ki napnál világosabban, elébb ötven, majd száz új tagot sugall a felsőbbség. Magyarteljesítményű akadémikusok kerestetnek februárig, amikor az Országgyűlés vitája után a miniszterelnök szentesíti a Múcsarnok és a Vigadó örökbérletét az Akadémiának.

Utoljára Gömbös Gyula készítette Hóman Bálint minisztert arra, hogy Országos Irodalmi és Művészeti Tanácsot alapítson (1934. évi IX. tc.). Ennek volt a feladata, hogy „a kormány felhívására irodalmi és művészeti vonatkozású kérdések tekintetében véleményt mond és javaslatokat terjeszt elő...” A Tanács valóságos funkcióját, a kormányterjeszkedést és befolyásolást egykoron a szociáldemokrata párt nevében Kéthly Anna leplezte le. (*Képviselőházi Napló*, 1931. XX. köt. 514–517.)

Így mond ma véleményt Fekete György akadémiai elnök, akinél csak az alelnök, Zelnik József zavarosabb lélek. Ha valaki eddig azt hitte volna, hogy Zelnik a KISZ KB szorgalmazta népművészeti és táncházmozgalom feje volt, téved. Legalábbis Zelnik néhány, a YOUTUBE-on is fellelhető interjújában azt magyarázza, hogy most így utólag döbönt rá, hogy ez egy alternatív ifjúsági mozgalom volt, melyet később, Csoóri Sándor egyik kötete nyomán, Nomád nemzedéknek keresztelt el.

Makovecz Imréhez ez a mozgalom vitte el Zelniket, nádfödeles ház és totemoszlop lett az eredménye, majd az építész lakására bejegyzett Akadémia, mely orrhoszszal előzte meg tudatosan Kosáry Domokos, a Tudományos Akadémia akkori elnökének kezdeményezését egy művészeti akadémia megteremtésére.

A Kosáry megvalósította Széchenyi Akadémiának nem voltak és nincsenek ideológiai céljai. A Makovecz Akadémiának, amelyik sikeresen közttestületté alakult, vannak. Íme Zelnik alelnök, a Duna Televízió hajdani elnökének üzenete: „A Magyar Művészeti Akadémia tétje, hogy a benne lévő rangos emberek meg tudnak-e fogalmazni olyan kikerülhetetlen gondolatokat, amelyek materiálisan, kézzel foghatóan segítik a társadalmat kilépni ebből a mai depresszióból és az abból fakadó nihilizmusból. Ennél nagyobb tét az akadémiának nem kell.”

Az ilyen szövegen felesleges ironizálni. A materiális segítség bizonyosan nem az akadémia tagjainak életjáradéka. Zelnik ködevő, s veterán dilettáns. Nemegyszer tette fel a kérdést, hogy „lehet-e egy nemzetet menedzselni?” Miért is ne, ha a kulturális társaságokat felemeljük a „selyemövezetbe”.

Azt a kérdés sem érdemes megfogalmazni, hogyan szippantotta be Fekete György és Zelnik József vudu ideológiája a teljes kormányzati rendszert. Csak gyaníthatjuk, hogy temérdek véletlen és rögtönzés alagútjain a túlhabzó szellemi vörös iszap találta meg útját a döntéshozókhoz.

A magyar abszurd működéstana a szürrealizmus definícióját követi. Arról mondták, hogy az olyan, mint egy esernyő és egy varrógép véletlen találkozása egy boncasztalon. Több indoka nem lehet, hogy éppen Fekete és Zelnik ölébe hullott a magyar kultúrára költhető pénz, a beleszólási jog a művészeti kitüntetésekbe, a Múcsarnok, a Vigadó.

A korábbi kulturális adminisztráció, Szőcs Géza természetes alakjával még játékos volt és bohó. Nemzetközi filmfesztivált hirdetett egy olyan országban, ahol éppen nem készülnek filmek, új múzeumi negyedet a Vártól a Városligetig, Kossuth-díjat ígért Temesi Ferenc írónak, a Makovecz Akadémia tagjának, akit az alapító személyesen vett fel a testületbe minden ajánlás nélkül. Aztán Szőcs megválasztotta magát (még aktív államtitkárként) a Magyar P.E.N. elnökének, s attól kezdve már távol-keleti konferenciák sorára utazik mint egyben a miniszterelnökség munkatársa. S ezt, az egyidejű kormányhivatalnokságot a nemzetközi civil írószövetségek tájkán nem nézik jó szemmel.

Egy ilyen értekezleten merülhetett fel Lawrence Ferlinghetti San Franciscó-i költő magyar kitüntetése. De szép lett volna átutazni az óceánokat és az idős mester könyvesboltjában átadni a díjat! Vagy, ahogyan a későbbi tárgyalásokban felvetődött, egy tengerentúli magyar konzulátuson.

Ferlinghetti azonban nemet mondott, bizonyos a nemzet külföldi ellenségeinek aknamunkája nyomán. A sebtében alapított ötezer eurós Janus Pannonius-díjat azért kifogásolta, mert azt a koldusszegény magyar P.E.N. helyett a magyar kormány állta volna. Szőcs Géza erre azonnal talált megoldást: a díjat egy ismeretlen, az azonnali megoldások órájában kitalált alapítvány állta volna. S még abba is belement, hogy az amerikai költő az összeget egy hátrányos helyzetű (roma) magyar íróra javadalmazza. Ám végül: *no deal*, nem volt alku, Ferlinghetti, állította Szőcs, meggondolta magát. Holott még azt is vállalta Szőcs, hogy az átirányított díjat a Magyar P.E.N. és a Klubrádió által összeállított bizottság adná tovább. (I. *Magyar Nemzet*, 2012. október 15.)

Klubrádió? A Médiatanács nem hajlandó frekvenciához juttatni a Klubrádiót, de a nemzetközi szinten olyan szerepet játszhat, amire nem is jogosult, bizonyítandó, hogy egy nagy amerikai költő tévesen gondolja Magyarországról, hogy ott a sajtószabadság sérül.

A gátlástalanság a centrális erőter kulturális szereplőinek kínosan közös jegye. Az önérvényesítő akarnokok megmaradt szeméremből álöltözetben járnak. A legfejlettebb példányok nemzeti jelszavakkal takarják mérhetetlen cinizmusukat. Vidnyánszky Attila, a Nemzeti Színház frissen kiválasztott igazgatója már debreceni igazgatóságának éve alatt fennen hirdette, hogy álmait csak a Nemzeti élén tudja megvalósítani. A korábbi igazgatót, Alföldi Róbertet elébb a politika próbálta megbuktatni. Tüntetések Thália temploma előtt, durva személyes támadások eltérő szexuális orientáció okán. Vidnyánszky nem állt a védelem oldalára. Egyik pozíciót szerezte a másik után. Kaposvári egyetemi tanszék ilyen irányú szakképesítés vagy diploma híján. Alapítója és vezetője a Magyar Teátrumi Társaságnak, végül annak a minisztériumtól kirendelt Színházi Bizottságnak is a feje, amelyik a Nemzeti Színház igazgatóságáról döntött.

Az önmaga által elrendelt kinevezést a magyar sajtó két nagy gladiátor mérkőzésének ábrázolta. Alföldi a kísérletező művész, akinek mindenütt lenne helye, talán csak a Nemzeti élén nem, míg Holubár lovag birtokában van annak a fluidumnak, mely a nemzet sebeit gyógyítja.

Vidnyánszky szemérmertlenségére jellemző, hogy most már finomhangolja azokat a minisztériális üzeneteket, amelyek még a pályázat kiírása előtt a „más” Nemzetiről szóltak. Vidnyánszky most már arról beszél, hogy történelmi ideálja a két világháború közötti Németh Antal-féle korszak. Hát persze: az már a Hevesi Sándor kirúgása utáni idő, amikor Herczeg

Ferenc és Hóman Bálint kerestek új, „nemzetibb” igazgatót a Nemzeti élére. Vele sem volt különösebb baj, de ha egy új igazgató mintát keres, akkor bőkezűbben rajzolhatja a múltat és odaveheti a korábbi dicsőséget is.

Nagylelkűséget várni Vidnyánszkytól nemigen érdemes. Schilling Árpád, jelentős rendező és kísérletező színházteremtő erről így írt az ÉS-ben: „Hogyan lehetséges az, hogy a Nemzeti Színház regnáló igazgatóját lejárató kampányhoz asszisztáló, a magyar polgárokat ideológiai alapon megosztó, minden írott és íratlan szakmai szabályt kénye-kedve szerint áthágó Vidnyánszky Attila ténykedése semmilyen komolyan vehető ellenállást nem vált ki az oktatási és kulturális intézményeket igazgató szakemberek részéről?” (Schilling Árpád: „Tessék politizálni!” *Élet és Irodalom*, 2012. december 14.)

A Nemzeti adott igazgatója most ideiglenesen regnál. Az új rezsim júniustól vonul be, addig kormánybiztos vezényli az átmenetet. Korábban Vidnyánszky azt lebegtette, hogy elsőnek leül a színészekkel, és megbeszéli velük az új irányt. Most önmaga helyett Fekete Péter, a vidéki színházvezetéshez sem elegendő képesítésű dzsóker ejtőernyőzik a Nemzetibe, hogy tolmácsként adja a művészek tudtára, mi az új nemzeti irány.

„A patriotizmus a csirkefogó végső menedéke” – hirdette a neves angol szótárszerkesztő, dr. Johnson a 18. században. Hogy milyen „patriotizmusra” gondolt, ma már nehéz rekonstruálni. A „patriot” szó nagyot változott, a csirkefogó értelme nem. Fekete Péter kormánybiztosnak pályázatai nyomán máig keresik a szakirányú diplomáját a walesi Cardiff egyetemének drámatagozatán. Állítólag Berlinben mégiscsak szerzett Fekete Péter egy artista (bohóc) végzettséget.

A Nemzeti Színház előadásait a döntéshozók a pályázat döntése előtt nem látták, a színházban nem jártak. A csúcsminiszter és az ügyben illetékes államtitkár DVD-n és videón tájékozódtak, mint szőnyegbombázás előtt a pilóták egy elnagyolt térképről. A helybeni tájékozódást Kerényi Imrre bízta: ott látták az elfoglalandó várban, szorgalmasan jegyzetelve. Aztán ott volt a Vidnyánszkyt kinevező bizottságban, ő volt az egy kivételével Vidnyánszkyt megszavazó grémium egyik tagja, aki végül annyit mégis odavetett Alföldi Róbertnek, az esélytelen és leváltott színigazgatónak, hogy „jó színházat csináltál, Robi”.

Ez az alamizsnaként odavetett mondat nem illik Kerényi nemzetpropagandisztikus elveihez. A Nemzeti Könyvtárba, nyilatkozta Kerényi, „azokat a műveket választották ki, amelyeket a kormány ajánl hívei és leendő hívei számára, a békemenet résztvevőinek. A könyvsorozat arra tesz kísérletet, hogy megfogalmazza a nemzeti oldal saját kánonát. Ez egy kultuszkönyvtár. Minden politikai rendszer törekszik és törekedjen is arra, hogy filozófiáját megjelenítse épületekben, szobrokban, könyvsorozatokban.”

Ez a szintiszta kurzusideológia, a KISZ KB tapasztalatain átszűrve. A könyvtár első kötete iránymutatón Tormay Cécile műve volt. Igen, Tormay és társai, ahogyan Szabó Dezső nevezte őket, az „ügyes, okos, jutányos magyarok”, akik kisajátították a magyarság és konzervativizmus eszméit. „Okos magyarok, mert a magyarságuk boldogság az Önök számára. Önök adnak a magyarságnak szellemi kamillateát, jól szervírozott, hatszor megrágott hazafias hasét, ártatlan regény-habcsókat... És kapnak a magyarságtól állást, rangot, sajtóhimenuszt, dicsőséget, vagyont... (az) úri magyar középosztálynak adja az Önök hazafias, keresztény mázú irtózatot tehetségtelenségeit, és elhiteti velük, hogy ez hazafiság, kereszténység és művészet.” (*Auróra*, 1923. In: *A magyar káosz*, szerk. Nagy Péter, Budapest 1990, 47. passim)

Szabó Dezső nem orákulum, ezúttal azonban történelmileg helyezte el a magyar századok térképén Tormay „Szészilt”, a kurzusíró. A nemzet könyvtárát vele nyitni azért is kétséges, mert

Tormay csak a nemzetnek egy részét képviselte és nem annak egységét. A Kerényi-féle új kánon azonban a középosztályi giccskultúrától a dagályos etnobizniszig terjed. Vidnyánszky új programja életvidámságot hirdetett, szemben – ezt a szót használta – a destruktív színházzal.

Zilahy Lajos villájában 1935. április 16-án Gömbös Gyula, egykori különítményes, majd miniszterelnök Illyés, Tamási Áron, Németh László, Féja Géza és Szabó Lőrinc jelenlétében a nagy Móricz Zsigmondnak szegezve a szót ezt vágta a kor legnagyobb prózaírójának szemébe: „Zsiga, rólad rosszakat jelentenek, te destruktív vagy.” (L. Lackó Miklós, *Válságok – választások*, Budapest, 1975, 127.)

Vidnyánszkynek is destruktív a magyar színház. Ha egy magyar zászlót hoznak be a színre és azt megtapossák, panaszolta Vidnyánszky – tapsvihar tör ki. (MNO online. 2012. november 14.)

Ennek lesz most vége Vidnyánszky beiktatásával. Az Akadémiával pedig vége lesz annak, hogy aki külföldről destruktív, az szerepet kaphasson a magyar kultúrában.

A Magyar Művészeti Akadémia ezért nyilatkozatban ítélte el kultúránknak ezt az ötödik hadoszlopát. „Mi, a magyar mindennapokban élő, az egyes kormányzati döntések következményeit viselő, azokat bőrünkön érző állampolgárok, foglalkozásunkat tekintve írók, művészek, tudósok, egyre nagyobb megütközéssel olvassuk és hallgatjuk a világ sajtójában egyes politikai körök rágalmaival a magyarországi »demokráciadeficitről«. Tapasztaljuk, hogy ezeket az álhíreket néhány baloldali és neoliberalis pártkötődésű, Nyugaton nevet szerzett magyar értelmiségi, író, filozófus, zenész, sajtómunkás is hangoztatja, és nagy nyilvánosságot kap a hazája elleni uszításhoz.”

S ezt még a Magyar Írók Szövetsége és a Professzorok Batthyány Köre is aláírta.

Nincsen remény.

Tetszik

Egy embernek tetszik. Legyél Te az első ismerőseid közül!

Kapcsolódó írások:

1. **Ungvári Tamás: Szegény ripők** Pepita mellényben, fehér betétes cipőben, Girardi szalmakalapban üldögélt a pesti...
2. **Fáy Miklós: Ahol a tirpák fölmászik a fára (Onder Csaba–Antal Balázs: Tirpákia, tündérváros. A nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház előadása. Rendező Lendvai Zoltán.)** Nem kellett hozzá öt perc, hogy már azon kelljen gondolkodni:...

Cimkék: **Ungvári Tamás**